

їсть. Хіба те рятує, що сусіди принесуть. Що-ж вона винна? Або може Василь винен? Ні! »Така вже доля людей, не тільки в нас, в Солочині, така доля цілого руського народу під Карпатами« — казали сусіди Анни Туряниці, повторяла те саме раз-у-раз і Анна.

— Я не хочу цього плаща! Мені з кримським ковніром! — казала доростаюча внучка Вольфа Дімонштайна.

Вольф Дімонштайн мусів погодитися. Купив. А що-ж йому значать видатки? Це-ж нісенітниця. Недавно дістав таку велику суму з проданого маєтку, чи-ж має пожаліти купити внучці новий плащ з кримським ковніром?

Вольф Дімонштайн жив, як личить. Хоч купив нові, золоті свічки, вироблені в Будапешті, придбав нові одяги, для цілої, десятичленної родини, підшивані кожухами з диких звірів, хоч купив фалаток*) поля — то все-ж йому ще вистане і на нові процеси.

Ох, коб він тепер був ще молодим... Маєтків а маєтків придбав би... А то вже мохом поросли часи...

Не сила!

Ер Шанлен

Кілька днів у Петербурзі

(З французького)

6-го серпня коло 9 г. 30 ми зійшли з корабля і поїхали самоходом до міста. За провідників дали нам жінок, урядничок Інтуриста, спеціально вибраних урядом. Всі вони говорять по французьки і вбрані в сукні, які не схотілаби вложити на себе найскромніша швачка в Парижі.

Ось ми в Петербурзі („Ленінграді“), соняшний день і тому вулиці виглядають ще брудніші, а населення — ще нужденніше, хоч нині шостий день місяця, цебто день відпочинку. Бо в СРСР. нема неділь, працюється п'ять днів, а шостий відпочивається. Коли подумаємо, що всі ці люди, так марно убрані — певно вложили на себе свої найкращі убрання, мені стає прикро. Спершу звиджуємо Петропавлівську фортецю, де лежать порохи царів, потім вязницю при цій фортеці. Кілька метрів від неї — великий готель. Я намагаюся сфотографувати його, коли передімною виростає постать провідниці:

— Це заборонене, пане.

В жадній країні на світі не забороняється робити знимки з будинків чи пам'яток. Але тут — заборонено.

Всідаємо знову в авта. Переїздимо славний Невський Проспект, колись — одну з найгарніших авені в світі. Як

*) кусник.

сумно виглядає він тепер! Колишні чудові крамниці — зникли. Є лише кілька брудних крамничок, з — часто-густо — збитими шибамі. Шкло мусить бути дуже дороге в СРСР. Коло дверей кооператив довжезні хвости людей чекають на средства поживи. Дехто заїдає кусник чорного хліба, що приніс з собою. Всі роблять вражіння людей, що знаходяться в великій нужді.

Минаємо два похорони. Один — мабуть якогось комуністичного достойника. Помальована на червоно труна лежить на гандлярським візку. Ніяких квітів. Ніяких чорних драперій. Ніхто не йде в жалобі. Входимо в Ермітаж, що притикає до Зимового Палацу. Нам показують, нагромаджені тут ще з перереволюційних часів, чудові збори голяндських, французьких та еспанських майстрів. При вході до скарбниці, виникає маленький інцидент. Наша провідничка жадає від дам зложити свої торбинки до рук уряднички при дверях. Моя жінка відмовляється.

— Ви не маєте довіря до нас? — питається її.

— Ні, бо ви не маєте до нас.

Наша провідничка розуміє научку, на її обличчі з'являється усмішка.

— Я знаю, завважує вона, що це розпорядження без потрібне. Тим більше, що скарби, що перед вами — всі під шклом. Але я того не можу змінити.

Входимо до Зимового Палацу до Тронової Салі зі збором старої зброї, що належала до Миколи І-го. І заразже нашу увагу притягають до себе плякати на стінах. Вони мають показати відвідувачам, що для спорудження палаців і для зібрання творів мистецтва, що ви подивляєте, царі обтяжували нарід податками і засуджували його на голодування.

— В усякім разі, завважую я, ті царі, яких ви так ненавидите, давали працю масі ремісників і артистів, які тепер або тікають з вашої країни або мусять вмирати з голоду..

Снідаємо в Асторії, а звідти ідемо до тих кварталів, які відповідають паризьким Мюет або Буа. Богато людей, що виїшли на прохід, бо свято і погода гарна. Входимо в забавовий парк, сконструований совітським урядом на взір Люна-Парку, і в заряді тогож самого уряду. В вагонетках, порушуваних електричністю, повно людей. В Парижі, в Лондоні, в Берліні, в Стокгольмі, в Копенгазі — ця забава викликає в учасників крики радості, вереск, сміх. Тут — ні. Тут вся „забава“ відбувається серед гробової мовчанки..

Тепер ми серед гарного садку в гарненькім домику. Наша провідничка повчає нас, що це дитяча захоронка. Я відважуюся зробити кілька кроків в сторону маленьких мешканців закладу, щоби поговорити з ними. Але наша провідничка стримує мене:

— Не вільно зближатися, пане.

— Чому?

— Щоби не збудити дітей.

— Алеж вони не сплять!

Ця заборона тим більш немудра, що зараз таки коло закладу знаходиться один з тих огидних голосномовників, які стрінете на розі кожної вулиці в Петербурзі і які під облудним претекстом — бавити публіку, — лише отуманюють її, позбавляючи єдиного способу зміцнення нервової системи — яким є тиша.

Тепер входимо до робітничого клубу, що міститься в гарнім будинку, що колись належав до якогось аристократа. В сальоні гарні мармурові статуї Але на стінах портрети Леніна і Сталіна. Входимо до розривкової салі. В ній — плякати, що представляють людський мозок і нервову систему. Я питаюся:

— Це щоби „розважити“ ваших робітників?

— Так, пане.

— Ну, певно, завважує один з наших гумористів, коли їм у вільні години оповідають як функціонує нервова система, вони напевно мусять дуситися зі смху!

По стінах — червоні плякати з написами, які ми просимо перекласти. На першому стоїть: „прапор Леніна мусить маяти високо, бо він несе нам перемогу“. Другий — це звичайна лайка на адресу буржуазії.

— Цей заклик до ненависти тим більш недотепний, кажу їм я, що у вас-жеж є люди, що заробляють по пів мільона річно. Видати ту суму в Росії неможливо, отже вони її переказують своїм дітям, бо виж недавно знову визнали право ділчення. Чи не привертаєте ви так наново буржуазний лад, який хотіли знищити? Чи засади комунізму, які ви хотіли поширити по цілім світі, не банкрутують у вас самих?

На моє превелике здивування провідничка відповідає:

— Ми зробили досвід, ну й прийшли до переконання, що не всі засади Маркса дадуться примінити на практиці.

— Не занедбаю довести це до відома французів, особливо тих, яких покорили засади, занехані тепер вами самими...

7-го, поснідавши, я удаюся до галі „Колюмбі“, щоб довідатися новин, які корабель дістав через радіотелеграфію і які подає до відома пасажирів.

— Ніяких новин, чую я від офіцера. Наша стація бездротяного телеграфу опечатана.

Чудово! Отже Совіти, які стрічають нас „Марселезою“ і „Інтернаціоналом“, дозволяють собі робити те, чого зробити супроти своїх гостей не відваживсяби ніякий інший уряд. На цілі чотири дні позбавляють вони нас всяких відомостей зі світа. Це тим абсурдніше для нас, що ми не вмо читати по російськи, а в Петербурзі нема ніодної французької часописі. Навіть „Юманіте“ не дістанете в готелевім кіюску. Хоч це єдина французька часопись, що має дебіт в СССР. І це дуже характеристично. Що скажете ви про уряд, який заключає до-

говір приязні з Францією, а на свою територію пускає лише газету, що в кожному рядку проповідує безпощадну боротьбу з тим самим урядом, з яким ССРСР хоче утримувати сердечні відносини?

Спускаюся сходами вділ і йду в напрямку мого возу, п'ятьдесят метрів від мене. До нього дві стежки — одна проста, друга — через бюро Інтуриста. Я вибираю першу. Але узброєний поліцай затримує мене і змушує йти другою стежкою. Мабуть він дістав розпорядження, щодо цього. Со-вітський уряд ласкаво приймає туристів, хоч і не терпить їх. Але попри те, не тільки не лишає їм свободи рухатися як вони хочуть, але ще й трактує їх як в'язнів, приписуючи їм кудюю мають йти і змушуючи переходити через свої крамниці, щоби там щось купити.

Нарешті ми за Петербургом — в Петергофі. Відвідуємо палац, що збудував Петро I, бажаючи наслідувати Версаль. Все утримано в добрім порядку, але майже кожна саля, кімната Єлисавети, бенкетова саля, золотий сальон і пр. — повні дурних малюнків, які мають показати, — що та ціла пишнота мала коштувати нарід. З одного боку — великий, надутий пан, в роззолоченім мундурі. З другого — кріпаки в праці і в поті.

Пишні пани зникли, моя пані — звертаюся я до провіднички, — але кріпаки, нажаль, коли судити з того, що я бачив довкруги себе, — лишилися. Зрештою і Сталін, коли вірити тому, що оповідають про нього, видає на себе божевільні гроші. Чи має він право закидати люксус колишнім панам?

Ніякої відповіді.

Я спостерігаю, що підданці ССРСР платять за вступ до музею.

— Чи у вас — питаюся — нема дня вільного вступу?

— Ні, пане.

Я не в силі здусити усмішки.

— У Франції, нарід, який очевидно визискується урядом, що тижня має право задармо подивляти національні богатства.

Ідемо даліше. Спускаючись сходами вділ, які провадять в сад, я завважую якогось добродія, убраного по цивільному, в звичайному кашкеті, але з рушницею в руці.

— Що це за людина?

— Сторож.

— Нащо йому рушниця?

Провідничка заклопотана.

— Щоби усунути, в разі чого, тих, яких моглиби спокусити богатства, нагромаджені в палацу.

„Усунути“ — це чудово сказано.

Серед людей, що гаплять на нас, бачу я кілька вагітних дівчат в віці між 14 і 15 літ.

— Вони замужні? — питаюся.

— Не думаю. Відколи у нас допущені вільні звязки, маємо чимраз менше шлюбів. Зрештою на це нема формальностей. Треба лише заявитися в відповіднім бюро. Таксамо з розводами. Вистане післати до свого чоловіка листівку з повідомленням, що ви не бажаєте більше жити з ним спільно.

— Роскішно. А діти?

— Завжди батько за них платить.

— Навіть коли жінка є повія?

Наша провідничка знизує плечима.

Тепер ми на дорозі до Петербургу. Я ще питаюся нашої провіднички:

— Врешті-решт, ви показуєте гостям лише скарби мистецтва минулого. Чи новий режим, протягом сімнадцятьох років, не вибудував якогось палацу, не зродив поета, музика, артиста, якими мігби похвалитися?

— Ні, пане.

— Я власне хотів це почути від вас.

Ось ми в Європейському готелі. Як і в Асторії служба убрана мов каторжани. Незважаючи на нікого, ми ділимося своїми враженнями, які у нас всіх однакові. При наших столі є вільне місце. Метр дотель уступає його якомусь молодому чужинцеві, який не є з нашого корабля і називає себе шкотом. Не зважаючи на нього, ми говоримо далі. По скінченню обіду, молодий чужинець встає перший. Чверть години пізніше, ми бачимо його як провадить приятельську розмову з нашими шоферами. Очевидно, це шпіцель, який має підслухувати наші розмови.

— Прекрасна країна!

Тепер нас везуть відвідати дім відпочинку для робітників, який міститься в домі головного інжинера (з царських часів) Путіловських фабрик. В сальоні — мармурові статуї, порцеляна. На канапах і кріслах — полотняні покривки. В їдальні — величезне зеркало, кольосальний стіл на п'ятьдесят накрить з обрусом з царськими гербами. Робітники „на відпочинку“ їдять при цім столі страшну чорну бурду, від якої з відразою відмовивсяби спартанець, але вони щасливі, бо їдять на обрусі — з царськими гербами.

Діти!

Питаюся нашої провіднички, як вона звичайно живе. Вона має — з чоловіком два покої, кожний дев'ять квадратних метрів.

— ...І кухню?

— Ні. Одна кухня припадає на шість партій. Наш совет вибирає голову, який уділяє право користуватися кухнею по черзі, починаючи з найстаршого.

— А ви належите до наймолодших?

— Так.

— Отже в якій годині можете зробити собі обід?

— Між 11-ою і 1-ою в ночі.

Здивована мовчанка серед аудиторії.

— І цей режим вам подобається?

Цього вже не витримає наша провідничка:

— Мушу вам сказати, що це дійсно не зносимо. Мусимо безнастанно сваритися з ріжними меґерами. Це так нас мучить, що ми рідко коли лишаємося дома. Ми бачимося з чоловіком лише пару годин в день відпочинку.

Потім нам показують палату, де демонструється матеріальний поступ країни Совітів. При вході — портрети Леніна, Ворошілова, Сталіна і інших славних комуністів. Колиб я був бо́ль шевиком, це безнастанне тикання мені в очі тими обличчями, і без того не дуже милими, сприкрилоб мені їх навзажди.

Стає пізно. Вертаємо на корабель обідати. Мені оповідають, що залогу заграничного пакетбота, на якій було м. і. кількох комуністів, запросив кілька днів тому Інтурист звидіти ті самі установи і музеї що й нас. З властивим їм тактом. совітські достойники урядили віче для моряків і м. і. сказали їм: „Ми зробили за скоро нашу революцію. Перед тим, як робитимете вашу, підготовтеся до неї добре“.

Отже Совіти запрошують до себе „буржуїв“, щоби подивлялися їх країну. Просять їх залишити в ССРСР багато грошей. А потім збирають на віче матросів з корабля, який привіз тих „буржуїв“, щоби дати їм кілька рад щодо успішности революції проти посідаючої кляси, тобто проти кляси, яка залишає в країні Совітів так подрібні їй девізи. Більшої чемности, на правду, не можна вимагати.

Але слова вічевих промовців лишилися без наслідку. По звидженні міста, залога пакетбота не числила поміж собою ніодного комуніста...

Дальше в програмі Царское Село, тепер — Детское Село. Підчас подорожі переїздимо повз кілька сел. Дещо зелені, трохи поля, кілька коров і це все. Нема — як у французьких селах — курей довкруги обійстя. Але ізби — по тім, що ми бачили в місті — виглядають чисто. Люди не так і брудні як в місті. Діти вітають нас, ми відповідаємо. Зауважую, що багато з них — рахітичні, або хромі і ненормально худі.

Ми в Царськiм Селі. По звидженню палацу, вертаємо до наших авт. Двадцять метрів від нас — кількох хлопчаків просять у нас цигарок. Але на моє велике здивування ніодин не наближається, щоби взяти цигарки, що їм протягають. Нарешті один з них, мабуть найсміливіший відважно виступає наперед, наближається до мене, вириває наглим рухом руки цигарки і втікає чим дужче геть, а його товариші — за ним. Питаюся себе, що за причина цієї процедури, коли спостерігаю двох поліцаїв на бициклетах, які женуться за нещасливими хлопчачками, ловлять їх, і відводять мабуть на поліцію — за жербранину.

О свобода, дорога свобода!

Потім пемо чорну каву з одним кусником цукру — його теж брак в СРСР — і звиджуємо Ісаківську Катедру. Нам показують таблички, які мають довести „абсурдальність“ релігії (з катедри зроблено антирелігійний музей). Підкреслюється, що не треба вірити в легенду про Адама й Еву. Показують карикатуру священника. Видно портрет папи з ображаючими написами під ним. Є й портрет Гітлера, теж з недуже підхлібною оцінкою. Це зрештою має мало значіння, бо лише п'ятьдесят метрів звідсіля, над будинком німецького консуляту, лопоче великий прапор з гачкуватим хрестом.

Я прошу показати мені церкву, отворену для служби. Мені показують. Бачу жінок, похилених в молитві; інших, що цілують розпяття, ікони. Чи вдасться совітському урядові зробити з цих людей атеїстів? Сильно сумніваюся.

Нарешті ми в порті.

— Пані, звертаюся я до нашої провіднички, — ми були трохи за суворі супроти вас. Бо неодно, з того, що ви були обовязані нам показати, вдаряло немило нас. Але ми всі віддаємо належне вашій куртуазії і вашому тактові. Щоби розстатися по приятельськи, запрошуємо вас випити з нами на покладі коктейл. Згода?

Молода жінка червоніється і відмовляється:

— Алеж пане, це неможливе. Ми не маємо на це позволення.

— Від когож мусите ви мати позволення?

— Від Москви.

Я не можу здержатися від усмішки і уваги:

— Щоби опуститися до стану такого рабства, дійсно не варта було міняти форму правління...

Ми на покладі. Ми покидаємо цей нарід, похилений під ярмом безпорадних зарозумільців. А на другий день, коли бачимо перед собою береги Фінляндії, — привітної, усміхненої, чистої і свободної, нам здається, що по чотирьохденній каторзі в пекельному передпокою, ми входимо до раю...